

Vergaderjaar 2021–2022

36 186

Verslag van een werkbezoek aan Moldavië van een delegatie van de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken aan Moldavië

Nr. 1

VERSLAG VAN EEN WERKBEZOEK VAN EEN DELEGATIE VAN DE VASTE COMMISSIE VOOR BUITENLANDSE ZAKEN AAN MOLDAVIË VAN 19 TOT EN MET 20 MEI 2022

Vastgesteld 2 september 2022

Een delegatie van de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken heeft op 19 en 20 mei 2022 een bezoek gebracht aan Moldavië. De delegatie brengt hierbij beknopt verslag uit van dit werkbezoek. Het doel van het bezoek was om beter inzicht te krijgen in de actuele ontwikkelingen in deze voormalige republiek van de Sovjetunie, mede tegen het licht van de oorlog in Oekraïne en de recente aanvraag van Moldavië voor het kandidaat-lidmaatschap van de Europese Unie. De delegatie werd in de aanloop naar en tijdens het werkbezoek uitstekend ondersteund en begeleid door de Nederlandse ambassadeur in Roemenië, tevens geaccrediteerd in Moldavië, Roelof van Ees, en de tijdelijk zaakgelastige a.i. in Chisinau, Floris van Eijk. De delegatie is hen, en hun ambassadestaf, zeer erkentelijk voor deze goede ondersteuning.

De delegatie bestond uit de leden **Mulder** (delegatieleider, CDA), **Brekelmans** (VVD), **Podt** (D66), **Piri** (PvdA), **Jasper van Dijk** (SP), **Van der Lee** (GL) en **Dassen** (Volt).

Donderdag 19 mei 2022

Direct na aankomst in de hoofdstad Chisinau had de delegatie een gesprek met de premier van Moldavië, Natalia Gavrilita, en vicepremier Iuri Turcani, tevens verantwoordelijk voor digitalisering. Zij schetsen een beeld van een land dat continu crises het hoofd moet bieden met een inflatie van 27%, de noodzakelijk heroriëntatie van handelsstromen – die tot voor de oorlog vooral liepen via de haven van Odessa – en met een grote vluchtelingenstroom uit het zuiden van Oekraïne. De vorig jaar met overgrote meerderheid gekozen regering van premier Gavrilita en president Maia Sandu van de Partij van Actie en Solidariteit (PAS) heeft, conform de wens van de kiezers, een duidelijk keuze gemaakt voor Europese integratie en realiseert zich dat de realisatie daarvan voor een belangrijk deel valt of staat met noodzakelijke interne hervormingen. De premier vertelde daarbij met name over de grootschalige hervorming van

de justitiële sector, die wordt gesteund en mede wordt gefinancierd door Nederland. De hervorming is vooral gericht op een complete doorlichting van de rechterlijke macht en het openbaar ministerie om corruptie te bestrijden.

Ten aanzien van de oorlog in Oekraïne zei premier Gavrilita geen Russische militaire aanval op haar land te verwachten, maar anderzootige hybride dreigingen op het terrein van cyber, desinformatie en het financieren van pro-Russische partijen. De recente aanslagen in de afvallige regio Transnistrië waren volgens de premier waarschuwingssignalen geweest van de Russen om iedereen in Transnistrië en Moldavië eraan te herinneren waar de beslissingen worden genomen. De beste manier voor het buitenland om te helpen de stabiliteit in Moldavië te vergroten is door middel van handelsinvesteringen. Het land kampt met een zeer onevenwichtige handelsbalans en heeft problemen met de aanvoer en het prijsniveau, waarbij de voedselveiligheid serieus bedreigd wordt. Volgens de premier wordt de wens tot EU-integratie zeer breed gedragen door het lokale bestuur, dat dicht op de burgers staat en goed de wens van de bevolking verwoordt. Veel groepen in de Moldavische samenleving, waaronder ook pro-Russische elementen, realiseren zich dat hun economische belangen nu in de Europese Unie liggen. Moldavië begrijpt dat de weg naar volledige EU-integratie lang zal zijn, maar dat is niet erg, zo lang er maar perspectief is, aldus premier Gavrilita. De oriëntatie op het Westen richt zich alleen op de EU, niet op de NAVO. Neutraliteit is altijd een goed schild geweest voor Moldavië om de vrede te bewaren, aldus de premier. In de huidige oorlog tussen Rusland en Oekraïne betekent dat dan ook dat het land geen van beide strijdende partijen militaire steun kan geven.

Vervolgens sprak de delegatie met de Minister van Justitie, Sergiu Litvinenco, verder over de grootschalige hervorming van de justitiesector. Het gaat om een doorlichting van ongeveer 400 rechters en 700 honderd officieren van justitie. De Minister gaf aan te beschikken over een reservelijst van zo'n honderd rechters die al door dit «vetting process» zijn gekomen en dat er veel goede professionals klaar staan, die met een training ook als rechter kunnen worden ingezet. Dit «vetting process» is grondig en zorgvuldig, aldus de Minister, en wordt begeleid door buitenlandse deskundigen. Niet alleen de rechters zelf worden doorgelicht, maar ook hun naaste familie om te beoordelen of de opbrengsten van corruptie daar niet zijn ondergebracht. Minister Litvinenco gaf voorts een toelichting op de grootschalige bankfraude waar de vorige regering bij betrokken was en waarbij 1 miljard dollar uit drie Moldavische banken is onttrokken, gelijk aan 12% van het BBP van Moldavië. Het is een grote frustratie voor de huidige regering dat de verantwoordelijken, waaronder de zakenman Ilan Shor, naar het buitenland gevlucht zijn en vooraansnog niet uitgeleverd kunnen worden voor berechting in Moldavië. De Minister erkende dat, naast deze grootschalige corruptiezaak, zijn land ook systematische kleinschalige corruptie kent, die moet worden aangepakt. Gevraagd naar de grootste uitdagingen waar Moldavië voor staat op de weg naar EU-integratie noemde Minister Litvinenco 1) de hervorming van de rechtstaat en 2) de situatie in Transnistrië. Het eerste probleem kan Moldavië zelf aanpakken, zei hij, het tweede niet. Want Moskou controleert wat er gebeurt in deze afvallige provincie.

In het parlement volgde daarna een gesprek met de fractievoorzitter van de grootste oppositiepartij, het Electorale Blok van Communisten en Socialisten, Vlad Batrincea. Hij noemde de discussie over de vraag of Moldavië wel of geen lid moet worden van de EU «politiek symbolisme». Er zou een referendum over moeten plaatsvinden, meende hij. Een lidmaatschap van de EU is voor Moldavië niet mogelijk zonder Transnistrië. Ten aanzien van de oorlog in Oekraïne meende hij dat de Moldavische bevolking overladen wordt met informatie en daar eigenlijk niet goed een eigenstandig standpunt over zou kunnen innemen. Hij

noemde de oorlog tragisch en vond dat de neutraliteit van zijn land gerespecteerd moest worden. Moldavië moet streven naar goede bilaterale relaties met alle landen en niet worden gezien als onderdeel van een blok van landen. Politieke prioriteit moet worden gegeven aan het verbeteren van het economisch leven van de Moldaviërs, niet aan EU-integratie, aldus deze oppositiepoliticus.

Vervolgens stond een rondetafelgesprek op het programma met verschillende maatschappelijke organisaties in Moldavië. De gespreksthema's waren: mensenrechten, goed bestuur, democratisering, energie, impact van de oorlog in Oekraïne, hybride dreigingen en de hervormingsagenda van het kabinet. De verschillende sprekers daar karakteriseerden hun land als een onzeker land met een verdeelde maatschappij. Verdeeld over zowel het verleden als over de toekomst. Slechts de armoede verenigt mensen. Er werd gesproken over de positie van LGTBI in Moldavië en het recente verbod op discriminatie op basis van geslacht en seksuele geaardheid. 56% van de bevolking heeft een positieve of neutrale houding ten opzicht van LGTBI, waarbij de komende «pride march» in juni in Chisinau echter alleen nog kan plaatsvinden onder politiebescherming en in afgezette straten, zodat de parade grotendeels aan het zicht onttrokken zal worden. Neutraliteit werkt voor Moldavië zolang het vrede is in deze regio van Europa, stelden de sprekers, maar niet als er oorlog is, zoals nu. De huidige status quo ten aanzien van Transnistrië zou volgens hen geen stand kunnen houden op lange termijn; Moldavië heeft nieuwe veiligheidsarrangementen nodig. Verschillende sprekers toonden zich positief over de mogelijkheid deze kwestie op te lossen. In tegenstelling tot bijvoorbeeld het Oekraïense Donbass of het Georgische Zuid-Ossetië heeft Transnistrië geen grens met Rusland en is deze regio economisch al sterk geïntegreerd met Moldavië. Sprekers suggereerden dat de oplossing dan wellicht ook zou kunnen worden gevonden in een autonome status vergelijkbaar met die van de regio Gagaoezië in het zuiden van Moldavië. De eerste dag van het werkbezoek werd besloten met een diner met vertegenwoordigers van de private sector in Moldavië, waaronder ook enkele buitenlandse ondernemers uit Nederland en Roemenië. Daar werd onder meer duidelijk dat 40% van de Moldavische bevolking al beschikt over een EU-paspoort en dus gemakkelijk in de EU kan werken. Met name Moldavische ingenieurs zijn geliefd in de EU, wat leidt tot een tekort aan deze professionals in Moldavië zelf. De buitenlandse ondernemers gaven aan dat de EU-kandidaatstatus vooral belangrijk is voor Moldavische burgers en het lokale bedrijfsleven, niet zozeer voor buitenlandse bedrijven in Moldavië.

Vrijdag 20 mei 2022

De volgende dag begon de delegatie met een gesprek met drie zogenaamde «Young Leaders», Moldavische jongeren die in het buitenland hadden gestudeerd (waaronder in Nederland) en die waren teruggekeerd naar hun land om bij te dragen aan de vernieuwing van het medialandschap en de politiek. Gespreksonderwerpen waren onder meer: arbeidsmigratie, onderwijs, ondernemerschap, perspectieven op de arbeidsmarkt en meer in het algemeen de toekomst van Moldavië. Zij gaven aan dat de huidige regering de rol van *civil society* respecteert. Ook wezen zij op de grote verschillen in de onderwijssystemen van Nederland en Moldavië. Het kwalitatief hogere niveau in het buitenland maakt het aantrekkelijk voor ambitieuze studenten om weg te gaan. Het gebrek aan hoogopgeleide professionals in Moldavië kan het later voor deze in het buitenland opgeleide studenten ook weer aantrekkelijk maken om terug te keren; de binnenlandse concurrentie is immers niet zo groot. De jongeren benadrukten dat, naast de noodzakelijke hervorming van de justitiesector, ook de onderwijssector in hun land grondig op de schop diende te worden genomen.

Hierna volgde een gesprek met de Voorzitter van het unicamerale parlement van Moldavië, Igor Grosu. Hij behoort tot de partij van president Sandu en premier Gavrilita, de PAS. Hij vertelde uitgebreid over de opvang van Oekraïense vluchtelingen in zijn land. Op een totale bevolking van 2,5 miljoen inwoners heeft Moldavië de afgelopen maanden 80.000 vluchtelingen ondergebracht, voornamelijk bij particulieren, omdat het land niet over een grootschalige infrastructuur van vluchtelingenopvangcentra beschikt. De vluchtelingen komen vooral uit de regio Odessa, waar Moldavië historisch gezien de sterkste banden mee heeft. Ter toelichting op de situatie in Transnistrië vertelde Grosu dat 80% van de «Russische» troepen in deze provincie feitelijk Moldavische staatsburgers zijn die op contractbasis zijn ingehuurd door het Russische leger. Zij waarderen hun baanzekerheid, maar willen niet betrokken worden bij een Russische oorlog in Oekraïne. Volgens hem zien de burgers in Transnistrië goed het verschil tussen de regering in Chisinau en de «gang» in Tiraspol. Nu de Oekraïense export niet langer via Odessa kan verlopen, verloopt veel op het Westen gerichte export via Moldavië, wat de logistieke infrastructuur van dit land onder druk zet. Grosu stond stil bij een wetsvoorstel dat het parlement recent had aangenomen in eerste lezing om de parlementaire onschendbaarheid in corruptiezaken op te heffen. Ook sprak hij over de positie van Russischtalige media in zijn land, een belangrijke bron van desinformatie. Hij stelde dat het niet helpt deze Russische media te verbieden; beter is het om er kwalitatief goede Russischtalige contra-informatie tegenover te stellen. Ook sprak Grosu over de positie van twee pro-Russische partijen in het parlement. Volgens hem bedienen deze zich niet zozeer van complottheorieën of desinformatie, maar proberen zij onvrede te uiten over de economische crisis. De delegatie sprak daarna met de ondervoorzitter van het Moldavische parlement, Mihai Popsoi (ook van de regeringspartij), en met enkele leden van de Nederlandse vriendschapsgroep in het parlement. Hij verklaarde de verkiezingsoverwinning van zijn partij vorig jaar uit een sterke wens van de Moldavische bevolking om de justitiesector te hervormen en om EU-integratie te bevorderen. EU-kandidaatstatus voor Moldavië zou de dynamiek in deze regio van Europa veranderen, meende hij. Hij en zijn collega-parlementariërs spraken over de noodzaak tot onderwijshervormingen (vooral om kritisch denken en «media literacy» te bevorderen), over de vrijheid van de media (drie Russischtalige tv-zenders worden door Moskou gefinancierd om entertainment met politieke informatie te mengen) en het risico dat het niet verkrijgen van de EU-kandidaatstatus inhoudt voor de slagingskansen van de hervormingen van de huidige regering.

Tijdens een lunch met journalisten sprak de delegatie verder over persvrijheid en mediamanipulatie. De Roemeense media en de Russische media zorgen voor twee totaal verschillende belevingswerelden in het land. De Russischtalige outlets domineren het medialandschap en beheersen grotendeels de advertentiemarkt. Alle content in deze media wordt in Rusland geproduceerd.

's Middags volgde een gesprek met president Maia Sandu in het presidentieel paleis. Zij beschreef de schok die veel Moldaviërs hadden gevoeld toen Rusland op 24 februari de oorlog begon en de bommen op Oekraïne in Chisinau te horen waren. Hoewel Moldavië niet was voorbereid op een grote vluchtelingenstroom in de eerste maanden, was die situatie nu onder controle, zei zij. President Sandu wilde koste wat kost uit de oorlog blijven en zei haar handen vol te hebben aan de economische crisis waarin haar land verkeert. Haar regering had vorig jaar grote plannen om buitenlandse investeerders aan te trekken, maar door de oorlog is zij nu vooral bezig om de huidige buitenlandse bedrijven te overtuigen niet te vertrekken. Haar land verkeert in crisis en juist in deze dramatische omstandigheden had haar regering besloten om de EU-kandidaatstatus aan te vragen. Haar land moet perspectief hebben, aldus president Sandu.

Geef ons deze kans, zo vroeg zij de delegatie. Ze besprak de situatie in Transnistrië, waar haar inzet vooral is gericht op het voorkomen van destabilisatie. Zij schetste mogelijke oplossingsrichtingen voor dit *frozen conflict*, met als uitgangspunt dat de provincie deel blijft uitmaken van Moldavië. Zij concludeerde dat het lot van haar ambitieuze hervormingsagenda waarmee zij vorig jaar de verkiezingen won, bepaald zal worden door de duur en het verloop van de Oekraïneoorlog. Rusland zal voorlopig een bron van instabiliteit in de regio blijven, hoe die oorlog ook verloopt. En daarom is het van belang dat Moldavië verankerd wordt in de vrije wereld, aldus president Sandu.

Tot slot bezocht de delegatie twee vluchtelingenopvangcentra in Cojusna en in Straseni, even buiten de hoofdstad. De Kamerleden konden daar met eigen ogen zien hoe Moldavië zich moeite getroost om Oekraïense vluchtelingen – alleen vrouwen en kinderen – uit Odessa en Mykolajiv op te vangen, in dit geval in twee oude schoolgebouwen. Zoals eerder al duidelijk was geworden, wordt slechts een zeer klein percentage vluchtelingen in dit soort centra opgevangen; het merendeel is bij Moldavische gastgezinnen ondergebracht. De delegatie sprak met een aantal van de vluchtelingen en met medewerkers van UNHCR, die in deze centra werken. Ook werd duidelijk hoe de lokale bevolking (in Straseni onder de actieve aanvoering van de burgemeester) zich ervoor inzet om deze opvangcentra zo aangenaam mogelijk te maken voor de moeders met de vaak jonge kinderen.

De voorzitter van de delegatie,
Agnes Mulder

De griffier van de delegatie,
Westerhoff